

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ PRO OLOMOUCKÝ KRAJ
REG. Č.: CZ.02.3.61/0.0/0.0/15_007/0000183

**Role školního asistenta v rámci adaptace
na školní prostředí žáků ze sociálně
znevýhodněného prostředí**

Příklady dobré praxe

Toto dílo je licencováno pod licencí **Creative Commons BY-SA** (Uveďte původ – Zachovejte licenci). Licenční podmínky najdete na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>.

KA 1: Adaptace na školní prostředí prostřednictvím školních asistentů jako základní předpoklad školní úspěšnosti

Garant klíčové aktivity: prof. PhDr. Eva Šmelová, Ph.D.

Zpracovaly: prof. PhDr. Eva Šmelová, Ph.D., PhDr. Dominika Provázková Stolinská, Ph.D.

Olomouc 2019

Školní asistent a jeho pozice ve škole

Školní asistent není spojen s konkrétním žákem, působí v celé škole. Není podpůrným opatřením „*asistent pedagoga*“ ve smyslu školského zákona.

Podmínkou výkonu činnosti školního asistenta je způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost, odborná způsobilost a znalost českého jazyka v rozsahu stejném jako je tomu u pedagogických pracovníků podle zákona č. 563/2004 Sb. v platném znění.

Poskytuje základní nepedagogickou podporu přímo v rodině při spolupráci s rodiči, a to při přípravě na vyučování, spočívající např. v pomoci s organizací času, práce a s úpravou pracovního prostředí, v motivaci k učení, v poskytování formativní zpětné vazby žákovi nebo studentovi, v podpoře při přípravě na školní práci. Tyto činnosti provádí školní asistent pouze se souhlasem rodičů nebo zákonných zástupců dítěte, žáka nebo studenta.

Zprostředkovává komunikaci s komunitou, s rodinou a se školou spočívající např. v aktivitách vedoucích k zajištění pravidelné školní docházky žáků, v porozumění rodinnému prostředí žáků a zajištění přenosu informací mezi školou a rodinou; zprostředkovává rodině informace o školní úspěšnosti žáka, případně o potřebě s žákem pracovat.

Pomáhá v překonávání bariér mezi školou a rodinou, které mohou vyplývat z odlišných životních podmínek žáka nebo odlišného kulturního prostředí.

Činnosti v rodině provádí školní asistent pouze se souhlasem rodičů nebo zákonných zástupců dítěte, žáka nebo studenta.

Pomáhá při rozvoji mimoškolních a volnočasových aktivit. Podporuje přípravu žáka na výuku, rozvíjení čtenářských dovedností, práci se strategiemi přípravy na školní práci, rozvoj nadání dítěte, žáka a studenta v aktivitách nad rámec školní výuky. Pomáhá v zajišťování výjezdů školy (školy v přírodě apod.) a s organizační podporou pedagogických pracovníků při práci se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Poskytuje přímou nepedagogickou podporu spočívající např. v nácviku jednoduchých činností při příchodu a pobytu ve škole nebo školském zařízení, nebo při akcích školy nebo školského zařízení, v pomoci při oblékání. Dále např. organizační činnosti při zajištění školního stravování pro děti a žáky (komunikace se školní jídelnou a rodiči při organizaci vhodné doby ke stravování apod.), podpora dětí a žáků při manipulaci s pomůckami, při podpoře soběstačnosti a motivaci ke vzdělávání. Podporu dětem a žákům poskytuje vždy za přítomnosti pedagogického pracovníka.

Poskytuje podporu učiteli při administrativní a organizační činnosti učitele ve vyučování i mimo vyučování: podle potřeb učitele školní asistent zajišťuje i podpůrné administrativní a organizační činnosti. Tyto podpůrné činnosti nejsou hlavní pracovní náplní asistenta. Účelem asistentovy podpory v oblasti administrativních a organizačních úkonů je, aby učitel získal více času na vlastní individuální práci s žáky.

(Dostupné: https://www.msmt.cz/uploads/OP_VVV/Vyzva_Inkluzivni_vzdelavani/Specifika_skolni_asistent.pdf)

Z výše uvedeného výčtu je zřejmá širší zapojení školního asistenta ve škole. Například na počátku školního roku pomáhá v překonávání bariér mezi školou a rodinou, které mohou vyplývat z odlišných životních podmínek žáka nebo odlišného kulturního prostředí. V našem případě se jednalo o žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí, kteří nastoupili do 1. ročníku povinného základního vzdělávání. Zapojili se tak do pomoci těmto žákům **v rámci adaptačního procesu**, tj. procesu přizpůsobování se novému prostředí z hlediska biologického, vývojově psychologického a sociálního.

1. V biologickém smyslu přizpůsobení organismu měnícím se životním podmínkám, jehož výsledkem je přežití vnitřního a vnějšího prostředí člověka, jehož výsledkem je homeostáza vnitřního prostředí.
2. Ve vývojově psychologickém smyslu přizpůsobení se jako výsledek dynamické rovnováhy mezi pasivnějšími pochody – akomodace a aktivnějšími pochody – asimilace toho, co člověka obklopuje.
3. Adaptace sociální – přizpůsobení se člověka novým sociálním podmínkám, v našem případě se jedná o přechod z předškolního vzdělávání do vzdělávání povinné školní docházky. (Průcha, Walterová, Mareš, 2013, s. 11)

Pracovník organizace *Člověk v tísní* zastával nejenom v rámci adaptačního období, ale i v průběhu realizace celého projektu zejména roli průvodce na vzdělávací cestě žáka ze sociálně znevýhodněného prostředí. Jeho hlavním cílem bylo pomoci žákům v přípravě na vzdělávání v rodině, kde mají rodiče nízké vzdělání, které je překážkou v plnění školních povinností, ale i ve vytváření pozitivního vztahu k učení.

Naším cílem bylo ověřit přístupy, které by pomohly:

- usnadnit adaptaci žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí v podmínkách základního vzdělávání;
- eliminovat počáteční problémy těchto žáků, které by mohly negativně ovlivnit výsledky školního vzdělávání a proces socializace v rámci školního prostředí;
- navázat bližší kontakt s rodiči těchto žáků, a to na základě důvěry.

Termín realizace byl stanovený na měsíc září.

V souladu s cíli byl vytvořený **adaptační model**, kde jsme se zaměřili na dvě základní oblasti:

1. aktivity na podporu adaptačního procesu, na němž se podíleli školní asistenti ve spolupráci s třídním učitelem;
2. aktivity se zaměřením na spolupráci s rodinou, a to na základě úzké spolupráce učitele, školního asistenta a pracovníka organizace *Člověk v tísní*.

Podstata spočívala ve vytvoření systému, na kterém participovali výše uvedení hlavní aktéři.

Model adaptačního procesu byl vytvořený jako rámec, který umožňoval zohlednit podmínky školy, rodiny a samotného žáka.

1. FÁZE (1. týden)	
Pedagogická činnost + spolupráce s rodinou	Práce s žáky
Seznámení se s anamnézou žáka.Seznámení se s rodinnou anamnézou.Konzultace s pracovníkem <i>Člověk v tísni</i>, zaměřeno zejména na možnosti navázání kontaktu s rodinou, možnosti podpory v rodinném prostředí.V případě, že má žák individuální vzdělávací plán, dohodnout se s učitelem na spolupráci a jednotném postupu zejména v oblasti požadavků na plnění školních úkolů – východiskem je znalost žáka, jeho možností, zájmů pro potřeby motivace.	Seznámení s prostředím školy.Prostřednictvím projektu <i>všichni jsme kamarádi</i> začlenit žáka do kolektivu ostatních dětí.(viz metodický materiál)Využívání sociálních her společných pro všechny žáky a dále atraktivních činností.
2. FÁZE (2. – 4. týden)	
Průběžná konzultace školního asistenta s třídním učitelem, práce v souladu s individuálním plánem se zaměřením zejména na učitelem identifikované problémové oblasti (pozornost, grafomotorika, čtení apod.).Tvorba pracovních listů pro rozvoj gramotností školními asistenty.Pozorování žáka, záznamy o žácích se zaměřením na plnění školních povinností, pokroky žáka, případné problémy.Schůzka s rodiči za účasti pracovníka <i>Člověk v tísni</i>, lze realizovat individuálně nebo s celou skupinou rodičů žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí. V zájmu vytvoření oboustranné důvěry jsou respektovány požadavky a možnosti rodičů.Pomoc v přípravě na vyučování v rodinném prostředí v případě zájmu rodičů, a to ze strany pracovníků organizace <i>Člověk v tísni</i>.	Založení portfolia žáka.Individuální a skupinové práce s žáky ve spolupráci se školními asistenty (sociální hry, individuální rozhovory – zážitky ze školního i rodinného prostředí).Průběžná příprava na školní práci (procvičování, podpora získávání znalostí a dovedností s akcentem na čtenářskou a matematickou gramotnost).Kontrola úkolů a domácí přípravy (školní asistenti ve spolupráci s učiteli průběžně kontrolují plnění zadaných úkolů, dosažené výsledky), v rámci komunikace s rodinou vysvětlují, jak s dítětem pracovat. V případě zájmu rodičů je realizována společná příprava a plnění školních úkolů pod vedením školních asistentů.Pomoc při přípravě na školní vyučování v domácím prostředí.
Výstup: Plán práce s žákem vytvořený školním asistentem ve spolupráci s třídním učitelem.Anamnéza žáka vytvořená třídním učitelem pro potřebu práce školního asistenta.Anamnéza rodiny vytvořená třídním učitelem a doplněná o informace ze strany pracovníka organizace <i>Člověk v tísni</i> pro potřeby práce školního asistenta.	Výstup: Portfolio žáka. Určeno: pro učitele a školní asistenty pracujícími s žákem se sociálně znevýhodněného prostředí.

Plán spolupráce vytvořený školním asistentem s pracovníkem <i>Člověk v tísni</i> se zaměřením na přípravu na školní vyučování v podmínkách školy a rodiny.	
<i>Vyhodnocení adaptačního procesu a doporučení pro další práci vyplývají z níže uvedené tabulky.</i>	

Na základě poznatků o jednotlivých žácích ze sociálně znevýhodněného prostředí a jejich rodinném prostředí (rodinná a školní anamnéza žáka), byl ve spolupráci třídního učitele se školními asistenty a pracovníkem organizace *Člověk v tísni* zpracovaný plán práce se žákem a jeho rodinou. V podstatě se jednalo o konkretizaci výše uvedeného adaptačního modelu.

Tabulka č. 1: Reflexe aplikace modelu adaptačního programu – působení školního asistenta

Kategorizace *	Poznámkování	Určení vztahů mezi kategoriemi
Činnost	Představení školní budovy a prostředí školní třídy s učitelkou a školním asistentem, dle zájmu rodičů, lze realizovat společně.Komunikační kruhy – snaha o zmírnění ostychu z nového prostředí, rozhovory se zaměřením na zážitky ze školního i rodinného prostředí, využívání sociálních her.Pomoc vyučující v 1. třídě s dohledem nad žáky (ze sociálně znevýhodněného prostředí), – organizování odpočinku o přestávkách a úklid pracovního místa, dle potřeby zapojení školních asistentů do činností v rámci výuky.Snaha zapojovat žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí do různých činností a postupné prodlužování doby jejich realizace, podpora motivace, pochvala.	Výběr základních avšak významných činností podporujících adaptaci žáků 1. ročníku na školní prostředí.
Časová dotace	Během dne.Řízené aktivity i spontánní činnosti.Individuální činnosti.	Nedochází ke stereotypní realizaci aktivit v jednom časovém úseku.
Účel využití	Individualizace při práci s žáky.Podpora adaptace žáků na školní prostředí v podmínkách školního i domácího prostředí.Pedagogická diagnostika žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí.	Široký záběr využití – zapojení pedagogové a školní asistenti vycházejí ze zájmů a potřeb žáků.
Postupy a rizika	Snaha o interiorizaci běžné činnosti (především u žáků nesamostatných), veškeré činnosti je nezbytné realizovat s ohledem na potřeby a osobnost žáka, podpora socializace v rámci běžných každodenních činností ve školním prostředí vyžaduje individuální, pro žáka přirozený a nenásilný přístup ze strany učitele i školního asistenta.Střídání rozmanitých činností podporujících rozvoj žáka (např. nácvik čtení, psaní, práce s knihou, malování, konstruování, individuální rozhovory) musí vycházet z jeho zájmů, které je třeba v rámci pedagogické diagnostiky včas rozpoznat.	Možné hodnotit za interiorizované a prospěšné pro žáky a jejich rodiče. Za zásadní je považována důvěra ze strany rodičů ke školním asistentům a pracovníkům organizace <i>Člověk v tísni</i>. Spolupráce musí být od samého počátku budovaná na základě vzájemné důvěry. Významnou

	Nutné brát v úvahu i nestálost zájmů u žáků v 1. třídě. Zde je nutné průběžné sledování zájmů žáka, které lze vhodně využít jako motivaci k učení a plnění školních úkolů. Zájem žáků o školní úkoly a učení musí být tedy podpořen jejich zájmy. Nutná spolupráce s učitelkou (případně dalšími zúčastněnými osobami – školní psycholog, speciální pedagog atd.), konzultace zejména se speciálním pedagogem by měla proběhnout hned na počátku školního roku, následně dle potřeby. Pokud se projevují opakovaně problémy, např. komunikace se spolužáky, se školním asistentem, agrese, negativní sociální projevy – je nutné situaci diagnostikovat a využít podpory žádoucího chování jinými výchovnými prostředky, a to na základě pozitivní motivace zejména pochvala, povzbuzování. Úkoly, které žák plní, vyžadují vždy zpětnou vazbu ze strany školních asistentů, ale i sebereflexi ze strany žáka „<i>co se mi daří x nedaří</i>“, „<i>co zkusím jinak apod.</i>“. Neposkytování zpětné vazby může vést ke snížení úrovně motivace jedince („<i>to se ti daří, zde to musíme zkusit lépe</i>“ apod.). Školní asistent poskytuje žákům průběžně zpětnou vazbu, v případě neúspěchu ukazuje na možné cesty vypořádání se s identifikovaným problémem. Takto je spolupracováno i s rodiči žáka (rodič je informovaný o pokrocích žáka, jak mu mohou pomoci). Má možnost spolupracovat při školní přípravě ve spolupráci se školním asistentem. Vytváření portfolií žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, má také své důležité místo, a to portfolio zejména pro potřeby pedagogické diagnostiky, lze i využít jako motivační prvek „<i>Podívej, co všechno umíš, co se ti podařilo apod.</i>“ „<i>Maminko, tatínku, podívej se, jak jsem šikovný</i>“, zde má školní asistent opět významné místo v rámci spolupráce. V případě nezájmu, či nejistoty ze strany rodičů vstupuje do komunikace pracovník organizace <i>Člověk v tísni</i> a nabízí spolupráci zejména v rámci domova.	roli sehrává osobnost školního asistenta, který musí k rodině a žákům přistupovat s ohledem na jejich postupné poznávání. Významným zdrojem poznatků o rodině je organizace <i>Člověk v tísni</i>.
Podmínky	Materiálně didaktické prostředky běžně dostupné v ZŠ (knihy, hry, didaktický materiál pro potřeby rozvoje gramotností, hračky). Přírodní nestrukturované materiálně didaktické prostředky (využití přírodnin, které si žáci přinesli např. z vycházky s rodiči). Prostředí školní třídy – příjemné a přirozené, podpůrné klima. Prostředí mimo budovu školy. Říkadla a písničky (využívání nejenom školní knihovny, ale i zapůjčené knihy v rámci návštěvy městské knihovny, knihy z domova). Imaginace pohybů za přispění připodobňování (hry	Školní asistenti dokázali aplikovat poznatky získané v rámci konzultací a samostudia, které průběžně reflektovali. Pozitivně lze hodnotit i navázání spolupráce s rodinou. Problém se objevoval v případě, že žáka vyzvedával ze školy např. starší sourozenec a komunikace s rodiči nebyla možná. Zde se do procesu zapojil

	a činnosti – výtvarné, pohybové, hudební vedoucí k vyjadřování pocitů, nálad). Nápodoba žádoucího chování – pozitivní vzor dospělých. S ohledem na věk žáků je nutné dát prostor pro „dětskou“ hru, stavebnice, kreslení, konstruování, hry v hracích koutech apod.	<i>Člověk v tísní, který rodinu navštívil a nabídl pomoc. Nelze opomenout, že nabídka nebyla mnohdy pozitivně přijata.</i>

*Kategorizace byla sestavena především z vivo kódů vytvořených při reflexi podkladů (tzv. „kódování“)

Tabulka č. 2: Reflexe aplikace modelu adaptačního programu – podpora edukace žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí

Kategorizace *	Poznámkování	Určení vztahů mezi kategoriemi
Období adaptace žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí	Podporou působení školního asistenta (zajištěním individuálního přístupu) nebyla prodloužena doba adaptačního období dle normy (3-4 měsíce).	Výrazný pozitivní vliv působení školního asistenta na škole pro účely podpory inkluzivního přístupu.
Pozitiva působení školního asistenta ve škole	Podpora individuálního přístupu dle potřeb žáka. Atraktivnost aktivit nad rámec činnosti učitele, školního asistenta. Práce s celou třídou (ne pouze s jedním žákem ze sociálně znevýhodněného prostředí). Užší spolupráce s rodiči a jejich spoluúčast při adaptaci žáka na školní prostředí.	Školní asistenti (a dle jejich vyjádření také učitelé) vnímají inkluzivní přístup jako přínosný – pro podporu komunikace s rodiči a účinnou socializaci všech žáků navštěvujících jejich ZŠ.
Negativa působení školního asistenta ve škole	Velké množství žáků ve třídě snižuje nebo omezuje možnost individuálního přístupu. Omezená časová dotace. Zvýšení administrativní činnosti školy (spojená s řešením projektu, nikoli s činností školního asistenta).	Školní asistenti neopomíjejí vnímání i negativních prvků inkluzivního přístupu, ale ve svých hodnoceních uvádějí především pozitiva, jež jejich činnost může škole přinášet.
Příležitosti	Vytvoření heterogenních tříd. Podpora socializace a personalizace v reálném prostředí jak pro žáky intaktní, tak pro žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí.	Prvky, které podporují uplatňování inkluzivního přístupu.

Podmínky, rizika	• Činnosti individuální nebo v malé skupině.• Činnosti směřující k automatizaci a respektu k režimu ve třídě.• Činnosti směřující k respektu vůči autoritě učitele (a dospělých obecně).• Činnosti směřující k odloučení od rodiny (sociální připravenost na školu).• Činnosti směřující k začleňování žáků do školního kolektivu.• Opakování činností pro jejich účinnou interiorizaci – zvnitřnění a přijetí za běžné, zcela samozřejmé chování.• Být nablízku, když žák potřebuje podporu, radu.• Vhodné je vytváření portfolií (motivace výsledkem).• Jasné dodržování pracovních postupů – návyky ovlivňují výkony ve škole.• Zohledňování individuálního tempa, tj. uplatňování individuálního přístupu.• Nutná kooperace všech participujících osob na edukačním procesu žáka ze sociálně znevýhodněného prostředí.	Nezbytné komponenty, které je potřeba dodržovat pro účinnou realizaci inkluzivního přístupu.

*Kategorizace byla sestavena především z vivo kódů vytvořených při reflexi podkladů (tzv. „kódování“).